կենսատու յոյս է ծագում, ի՞նչ յոյս...„տէր-տէր հօ՞ կը դառնայ“: Իսկոյն մեր կենդանի մեռեալը նոր կեանք է ստանում և առաջին բայլն անում է դէպի իւր գործունէութեան ասպարէզը. նա գառնում է տիրացու՝ որոյ ինչ եղած չ'եղածը քաջ յայտնի է ամենայն Հայի: Մի քանի տարի քաշ դալով եկեղեցւոյ բակերում, մի քանի շարականների ձայներ թուքթակօրէն սերտելով՝ նա արժանանում է „ուրարակիր“ կոչուելու ...այնուհետև մնում է միայն

Փողը ծրլընկ
կարգը տրլընկ,

Որ նորա անարժան ճակատի վերայ դրոշմուի քահանայի սուրբ կոչումը, որ տիրացուն կամ տէրտէրացուն լինի տէրտէր: Առաջուայ շուկաները չափողը, ո՞ գիտէ ո՞վը, այժմ ստացաւ պատկառելի դէմք, նա արդէն սեպհականացրեց իրեն մի այլ ձև „Հայր մեր“ ասելու, մի այլ ձև ևս „ձայնը բարձրացնելու, ցածրացնելու և կլկլացնելու“ որ է շարական երգելու, հագաւ Ֆարաջուն, այնուհետև տէրտէր է ու տէրտէր, տէրտէր միայն արտաքին արտայմամբ, թէ չէ „զէմլէն կիկօն“:

Դանք այժմ մեր պահանջներին նորանից՝ նա պիտի մեր ժողովրդեան վերայ լինի կատարեալ հովիւ, նա պիտի լինի ժողովրդեան ուսուցիչն էլ, դաստիարակն էլ, մասամբ բժիշկն էլ, միով բանիւ՝ այն ամէնը՝ որոնցից ոչ մինն էլ չէ: Յետոյ՝ կարող է „զէմլէն-կիկօն“ այս պահանջները լցուցանելու...էլ ինչու՞ էր նա քահանայ ձեռնադրվում. ոչ ապաքէն դա այն կենդանի մեռեալն է որ գործունէութեան սարսափից փախչելով ի՞նչ ի՞նչ ղլխացաւանքով, ի՞նչ ծրլընկ-տրլընկոցով կարողացաւ իւր համար անմատչելի ապաստան գտնել Ֆարաջուի, այդ առասպել „անելևոյթ գտակի“ իրաւացի ընկերի մէջ...

Այժմ բուականին դժուար հարց. ով է մեղաւոր.

Ժողովո՞ւրդը, որ բոլորովին անհոգ է ո՞ւմ և ի՞նչպէս (նոցա հաւանութեամբ) են նոցա վերայ հովիւ կարգում, որ կոյր է բոլորովին իւր օգուտը ճանաչելուց, որ միանգամայն ձակատագրին է յանձնել իւր վիճակը, որ „եախէն հեռու“է քաշել“ ամենայն հասարակական գործերի տէր լինելու իրաւունքից, որ, կարծես, յաւիտեան „օրօր“ պիտի լսի ճակատագրից:

Ժողովո՞ւրդն է մեղաւոր, թէ

Քահանայն, այն խեղճ կենդանի մեռեալ զէմլէն-կիկօն հա՞, որ իւր սոված փորի պահանջը լցուցանելու համար հաղիւ դիւթական խալիչայ գտա՞: Ընթերցողին ենք թողնում պատասխանել այս հարցերին. իսկ ժողովրդեան խորհուրդ կը տայինք քիչ խնայել իւրեանց լեղուներին՝ ազատելով նոցա ամենայն օր մեծ պասից երկար քարոզներ կարդալուց քահանայից վերայ, ըստ որում նոցա քարոզները լոկ խօսքեր են միայն որք նոցա ծնօտներն իզուր յոգնեցնում են, այսօր պատրաստ է ամենաշատ խօսողը գնալ և նորընծային ժամումը ժամոց տալ, եթէ լսի որ էգուց ևս ձեռնադրութիւն կայ, էգուց էլ կերթայ առանց երբէք հետաքրքրուելու ո՞վ է ձեռնադրվում. նորան պէտքը չէ, միայն կը տեսնի ում որ ձեռնադրեցին, այն օրից սկսեալ տէրտէր պիտի լինի. „էհ, ի՞նչ կայ, օրդնեա՛ի Ցէր կ'ասենք“ մտածում է ժողովուրդը ձեռնադրութեան ժամանակ. յետոյ խօսում, խօսում ու էլի գնում մի նոր ձեռնադրութիւն տեսնում: Ա՛յ, սիրելի ժողովուրդ, աշխատիր ուրիշ հնար որոնելու արժանաւոր քահանայք ունենալու համար, գուցէ չես իմանում որ տէրտէրներից առաւել մեղաւոր կա՞ որին դու այնքան մեղաւոր չես կարծում. հնարը որոնեցէք որ արժանաւոր մարդիք միայն ձեռնադրուին: Ասայ կացէք, ես կարծես մոռացայ իմ հարցը՝ թէ ո՞վ է առաւել մեղաւոր: Ընթերցողը, կարծեմ, որոշից արդէն թէ ո՞վ է մեղաւոր՝ ժողովուրդը, թէ „զէմլէն-կիկօն“:

Ընթերցողը պատասխանում է թէ՝ երկուսն էլ մեղաւոր են, որովհետև, այստեղ միայն ժողովրդից և քահանայից է կախված բոլորը:

Ասայ...

Մինչ անգամ մեք կ'աշխատենք ըստ կարողութեան պարզել, թէ ինչո՞ւ միայն շրջամոլին է քահանայութեան վազում:

Ճ.

ՆԱՄԱԿ ԳԱՆՁԱԿԻՑ

Մեր Գանձակու ժողովուրդը, որոյ եկեղեցին, և սրբոց մասունքները չքաւ կանալով, յաճախում է նա ևս աւերակ պատուհաններին՝ ուխտադրութեան համար, որտեղ գտնվում են կամ մէկ փայտեայ տուփ (դութի) կամ մէկ թաչկինակ (եաղլուխ), ընծայուած ի վաղուց այն պատուհանաբնակ աներևոյթ սուրբին, և շատերն բոլորովին դատարկ, միայն լինում են յաճախ վառած մոմերի ծխով սևացած և մրոտած: Ամէն մի քիւչայում կայ իւրեան յատկացած այդպիսի ուխտատեղերը: Հինաւանդ պառաւները պատմում են, իբր թէ՝ այն պատուհաններում երբեմն պահուած է եղել սրբոց մասունքներ, կամ աւետարան, և այժմ կատարվում էին հրաշագործութիւններ: Այդպիսի ուխտատեղերից ամենանշանաւորը մեր քաղաքում համարվում է սաբսլարի ասուած քիւչայում մէկ պատուհան, որին սպասաւորում է որպէս ղանդիկ (ղուլ) այն տան տիրոջ ամուրի մնացած պառաւ աղջիկը: Որպէս թէ այս սուրբը, որին ասում են պապ, երևում է նորան երբեմն երազում, և երբեմն հանդիսացած ուխտաւորների առաջին՝ նա ուշաթափուած՝ գուշակում է իւրաքանչիւր ուխտաւորաց ապագան, որոնք յաճախում են շաբթէն գոնէ երկու երեք անգամ, վառելու մոմեր բերելով, և մատաղ կտրելով, լսում են ղանդիկ օրիորդի մարգարէութիւնքը: Իսկ աննուէր եկող ուխտաւորներին այն պառաւած աղջիկը սպառնում է, այսահարուած գեռնին թաւալելով, որպէս թէ այն պապի բերանից զանազան պատիժներ: Եւ այդպէսով չեն պակասում ամէն շաբաթ նորա մատաղները: Մանաւանդ որ, ասում են, այն պապը չի ընդունում, որ մատաղ բերողը ինքը մորթէ, այլ ընդունում է՝ երբ իւր զանտիկ պառաւ աղջիկն իւրան ձեռքով կը մորթէր մատաղը. և կը բաժանէր: Եւ եթէ պապը հրամայեց, պառաւը մատաղ բերողին մէկ, կամ երկու կտոր միս կտայ ուտելու, եթէ ոչ. նա գուշակում է, թէ՝ սուրբը քեզ հրամայում է անճաշակ կատարես ուխտդ:

Տեղոյս ցաչորդը, տեսնելով այդ մնոտիապաշտութիւնները. անցեալ ապրիլի 29-ին հրամայեց քահանայից իւրաքանչիւր ծուխի, որ ուխտատեղի դարձած պատուհանները խափանեն, զութիները և եաղլուխները վերցնեն, խափանելով ուխտաւորների մոլեռանդութիւնը:

Մէկ մանկահասակ օրիորդ, ամուսնացած երկրորդ անգամ, ամուսինը մեռնելով, մնում է այրի հինգ տարի. և ոչ ոք չէ ցանկանում նրա հետ ամուսնանալ. ցուսահատուած դիմում է նա ուխտ այն պատուհանին, որին կոչում են պապ և գնում է զրա ուխտատեղում՝ (յանձնելով պառաւ աղջկան) իւր կրծակալ շարած 18 հատիկ ոսկիքը. որպէս թէ, երբ կատարեց պապը իւր խնդրուածքը, հասցնելով նորան մի նոր ամուսին, այն ժամանակ ընծայ լինին ոսկիքը պապի պատուհանին. Երկար ժամանակ սպասելով, ողորմելի այրի մանկահաս կինը՝ տեսնում է, որ պապը չէ կատարում նրա ուխտը: Իսկ երբ քահանայքը արգելում են այնտեղի ուխտագնացութիւնը, այրին զընում է յետ առնել իւր ոսկիքը. և ինչ է լսում, իբր թէ ոսկիքը այն պառաւ աղջիկը վատնած է պապի պաշտօնի համար: Այրին ստիպում է, որ ոսկիքը յետ տայ, ասելով, թէ պապը ուխտս չկատարեց: Իսկ պապի հին սպասաւորուհին պատասխանում է թէ՝ դու անարժան էիր երրորդ ամուսնոյ, քո փոխարէն քո քրոջը արժանացրուց, որ այժմ նշանուած է: Վիճաբանութիւնը երկարելով գանգատը հասնում է ցաչորդին՝ և նա հրամայում է՝ յետ տալ ոսկիքը: Ընդիմանում է ոսկիքը վատնող պառաւած կախարդը: Այժմ մընում է դատարանին յայտնելու:

Բէուկեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Գանձակից գրում են մեզ՝ սորանից չորս տարի առաջ Թիֆլիսի Մետեխի բերդից փախած մի երեւելի աւազակ Մարտիրոս Թոփալ-Հաթամանցը, որ այսքան երկար միջոցում քաղաքական իշխանութեան ուշադրութիւնը իւր վրա էր գարձած, բռնվեցաւ տեղոյս գուբերնատորի հրամանաւ. Բռնողը էր Սուլթան-Բէգ Մէլիք-Հախիճանեանցը, որ կատարեց այդ քաջութիւնը ներկայ ապրիլ ամսոյ 25-ին գիշերը և յանձնեց նորան քաղաքական իշխանութեանը: Աւազակ Մարտիրոսը Գանձակեցի է. Հասարակութիւնը, որպէս պարոն Գուբերնատորին նոյնպէս և պարոն Հախիճանեանցին պարտական է իւր լիաբերան շնորհակալութիւնը:

***

Այս մայիս ամսի 21-ից սկսվելու են Թիֆլիսի Ներսիսեան ազգային-հոգևոր դպրոցում աշակերտաց հարցաքննութիւնները:

***

Բագուից գրում են մեզ, որ տեղիս երկսեռ ուսումնարանների համար տեսուչ հրաւիրվեցաւ պ. Յովսէփ Մէլիք-Բէգլարեանց, որ և ընդունեց այս պաշտօնը:

***

Արվեստագործական ուսումնարանին վերաբերեալ պրոյեկտը բոլորովին այլ կերպարանք ստացաւ: Բուն ուսումնարանը կունենայ մասնագիտական արվեստագործական պրոգրամ, և բացի սրանից կը լինի տարրական ուսման ընթացքով պատրաստական դասատուն, որտեղ կը սովորեցնեն բացի ռուսերէնից, հայերէնը և վրացերէնը: Բացի յունադաւան կրօնքից կը լինի և հայ-լուսաւորչական կրօնուսոյց: Մանրամասները ուրիշ անգամ:

***

„Указатель по дѣламъ печати“ պարբերական հրատարակութեան մէջ (№ 7) կարդում ենք հետեւեալ կարգադրութիւնը:

Գլխաւոր կառավարութեան մէջ մի քանի տեղերից ստացած տեղեկութիւններից երևում է, որ ցէնզուրային կանոնադրութեան 55-որդ յօդվ. որի զօրութեամբ տեղական պօլիցիան պիտի քննի ամէն տեսակ աֆիշներ և մանր յայտարարութիւններ, անկանոն կերպով է գործ դրվում. Պօլիցիան քննում է միայն այն յայտարարութիւնները որք պիտի տպվին առանձին թերթերով, իսկ յայտարարութիւնները որք տպվում են պարբերական հրատարակութիւնների մէջ քննում է ոչ թէ պօլիցիան, այլ ցէնզուրան: Ինկատի ունենալով այդ տեսակ ինքնակամ բացատրութիւն, որ չէ հետեւում օրէնքի բովանդակութենից (T. XIV. Св. Зак.) որ ուղղակի պօլիցիային պարտաւորեցնում է քննել «ամէն տեսակ աֆիշներ և մանր յայտարարութիւններ» չը նայելով ինչ ձևով կը տպվեն նրանք, տպագրութեան գործերի գլխաւոր կառավարութիւնը պատիւ ունի խնդրել որ այսուհետև ոչ մի յայտարարութիւնը չը տպվի առանց տեղական պօլիցիայի նախաքննութեան, բացի միայն մատենագրական յայտարարութիւններից, որոնց քննելը ըստ էութեան պատկանում է ընդհանուր ցէնզուրային:

***

Մայիսի 11-ին, գիշերվայ ժամը 1-ին, Նորին Բարձրութիւն կովկասեան ՓՈԽԱՐՔԱՑՆ հասաւ Թիֆլիս:

***

„Тиф. Вѣст.“ լրագիրը հաղորդում է որ անգլիացի պ. պ. Լօալ և Պրէտիման դիտաւորութիւն ունեն ձիաքաշ երկաթուղի շինել Թիֆլիսում. Պարոններից առաջին Փօթի-Թիֆլիսեան երկաթուղու շինողներից մինն է:

***

Աղդաչուց հաղորդում են թէ՝ այս տարի այն կողմերում եղանակն անձրևային էր. շերամի որդները առ այժմ շատ յաջող են. նմանապէս լաւ է այնտեղի վարուցանքը, այնպէս որ կարելի է յուսալ որ լաւ առատութիւն կը լինի.

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՄԵԼԻԳԻՆԷԻՑ

Բ.

Բոլոր Մելիգինոյ նահանգին մէջ չորս տեղ Քիւրդեր կան, Մելիգինայէն դէպի արևելք գըտնուած Շուրայ և Իզոլի կոչուած գաւառաց Քիւրդերի վերա այնքան ուշադրութիւն դարձնել հարկ չէ, ըստ որում թէև նոքա ամենայն ժամանակ վայրենութիւններ արած են և կանեն, բայց և այնպէս իրանց բնակութեան տեղը այնքան լեռնային չլինելով, խիստ նեղութիւններ ալ չեն տուած այլ ժողովրդոց: Մի դար մեր ժամանակէն առաջ նոքա ունեցել են գրեթէ կատարեալ անկախութիւն, զոր կորցրած են վերջին Սիւլթան Սելիմի օրոք: Սակայն այս հարուածը նոցա համար վերջնական չէ եղած. Սուլթան Մահմուդի թագաւորութեան առաջին տարիներին նոքա կըբկին անկախ էին, կառավարուելով Խանպեկ օղլի Խանպեկ անուանեալ Քիւրդի իշխանութեան տակ, որ ամբողջ այն նահանգի ժողովրդոց կենաց պարագաներին մէջ մեծամեծ դերեր է խաղացած. Նորան ահէն և երկիւղէն այն նահանգի մէջ Հայք անոր ժամանակաւ մի կերպ ապահովութիւն են վայելած Ենիչերիների նեղութիւններից.

Սուլթան Մահմուդի օրոք Օսմանեան զօրապետ Ռեշիդ փաշայի մոհիւրդար (կնքապահ) Մուհամեդ բէկը 1834 թուականին այդ քուրդերը վերջնական կերպով նուաճեց, և Խանբէկ օղլին բռնելով, սպանել տուաւ չէնկել անուանեալ սոսկալի պատիժով.

Մելուքանու կամ Պեկ-դաղու լեռան Քուրդերի վրա առանձին խօսել հարկ չէ, վասնզի նոցա բախան ամենայն ժամանակ կապուած է եղած Աղճատաղու լեռան նշանաւոր Քիւրդերի վիճակին հետ. Ամեն անդամ Աղճատաղու վրա արշաւանք լինելիս, Մելուքանու վրա ալ եղած է. Առաջինների մէջ անկախութիւն թոգաւորելիս, երկրորդների մէջ ալ տիրած է. Այնտեղ անկարգութիւնները բազմանալիս, այստեղ ևս շատացած է. կարճ ասելով, կարծէս թէ, Աղճատողը Մելուքանու խորհուրդանչանը եղած լինի.

Այս սարերէն (Աղճատաղէն) լեռնային ճանապարհով երկու օրէն մեր Զէյթունը կգնացուի. իսկ այս վերջինէն նոյն կերպով երկու օրէն հռչակաւոր Ղօզանայ լեռները կհասնուի. Ուրեմն այս երեք լեռները միմեանց կպած լինելով՝ նոցա բնակիչներն ալ զրացի են. Ահա թէ ինչի համար նոքա դարերով իւրեանց անկախութիւնը պահած են, չանուելով ի հարկէ միւս կողմէն Տէրութեան թուլութիւններէն.

Աղճատաղայ լեռների վրա Քիւրդերի երեք ցեղեր կան, որ բոլորը միասին մօտ 130 գիւղ են. Քիւրնեցիք 60 գիւղ են. որոնց հաւատքը Սիւննի է. Քիւրաճուկցիք 40 գիւղ և Դրըժանցիք 30 գիւղ են. Այս վերջին երկու ցեղերը թէ իրանցմէ և թէ Օսմանցիներէն Ղըզլպաշ կկոչվին, իսկ Հայք նոցա կարմիր գլուխ կանուանեն.

Քիւրնեցոց նշանաւոր պեկերն են Ալխաս, Պեքեր, Օմար աղաները և Լաւանդ-օղլին. Քիւրաճուկցոցը Ալխոյ և Պելլիկ աղաները. իսկ Դրըժանցոցը Դելի Սըլոյ կոչեցեալ քիւրդը.

Հին ժամանակներէն ի վեր, ոչ միայն Մելիգինոյ և նորան շրջակայքի Հայք, այլ և Ակի, Արապկերի, Ադիեամանու, Գեանու, Դիվրեկու, և այլ շատ տեղերու մեր արենաիիցքը սոսկալի նեղութիւններ ու չարչարանքներ կրած են առհասարակ Մելիգինոյ նահանգի քիւրդերէն, մանաւանդ Աղճատաղցիներէն. Սակայն, արդարութիւնը կը ստիպէ մեզ ասել, թէ շատ անգամ նոյն իսկ Օսմանցի ժողովուրդն ալ այս քիւրդերէն չարիքներ կրած է.

Պատահած են օրինակներ, որ այս ինչ քիւրդ պեկը, նստած իր ձին, այն ինչ քաղաքի, կամ գիւղի մօտէն, կամ մէջէն անցնելիս, դուցէ զուարճութեան համար՝ իւր տէզը հայ մանկան փորէն ցցելով, դրած է իր ուսին վրա ու այնպէս հեռացած է. Եւ սակայն տէրութեան ներկայացուցիչը չէ կամեցած, կամ առաւել ուղիղն ասելով, չէ համարձակած բերան բաց անել. Պատահած են շատ անգամ, որ այդ Քիւրդերէն մէկը, կամ մի քանիսը բռնուած և բանտարկուած են այս ինչ կամ այն ինչ քաղաքի մէջ. Սակայն այս լուրը այն լեռան քուրդերուն հասածին պէս, իսկոյն նոքա, պէտք եղածին չափ անձինք սպառազինեալ, նստած են իրանց ձիերը, մտած են քաղաք, և բռնի բանդի դռները ջարդելով, ազատած ու տարած են իրանց մարդոց. Եւ այսպիսի դէպքերին քաղաքի գայմագամը կամ մուդուրը, որք կառավարութեան ներկայացուցիչներ են, միշտ փախստական եղած թագնուած են. Ահա թէ ինչ դրութեան մէջ էր յիշեալ տեղերքումը Հայերի վիճակը. Ցանջուելով միշտ այդպիսի բռնաբարութեանց մէջ, յայտնուեցան մերայիններից քանի քանի ազգային մարտիրոսներ և նահատակներ, որոնք Հայի ազգայնութեան համար հարիւր անգամ առուել նուիրական են, քանթէ մեր եկեղեցական գրքերից յիշուած բազմաթիւ Յոյն և Ասորի անունները. Սակայն մենք այդ միտքը թողած դառնանք դէպի Աղճատաղցիները, որոնք այն նահանգի քիւրդերէն առաւել նշանաւորն են. Մենք չենք կարող այստեղ նոցա զարևոր պատմութիւնը առաջ բերել. Մեր ասելիքը այս է, երբ հռչակաւոր Մահմմեդ Ալու որդի Իբրահիմ փաշան, Սուլեղէն Ասիայ մտնելով, Օսմանեան բ. Դրան վերա ահ և սարսափ էր գցած, մեր վերևն յիշած Ռեշիդ փաշան, Սաղուլլահ, Սարխոշ-Ալի և Արիֆ փաշաների հետ, նոր Մելիգինոյ առաջն եղած Պապուխդի անուանեալ գետակին վրա 12,0000